

УКРАЇНСЬКА ВІЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК В США
(УВАН)

ШЕВЧЕНКО

РІЧНИК
1

НЬЮ-Йорк 1952

ШЕВЧЕНКО
Річник І. 1952

ШЕВЧЕНКІВСЬКА КОНФЕРЕНЦІЯ УВАН 1952

ШЕВЧЕНКО

РІЧНИК I.

diasporiana.org.ua

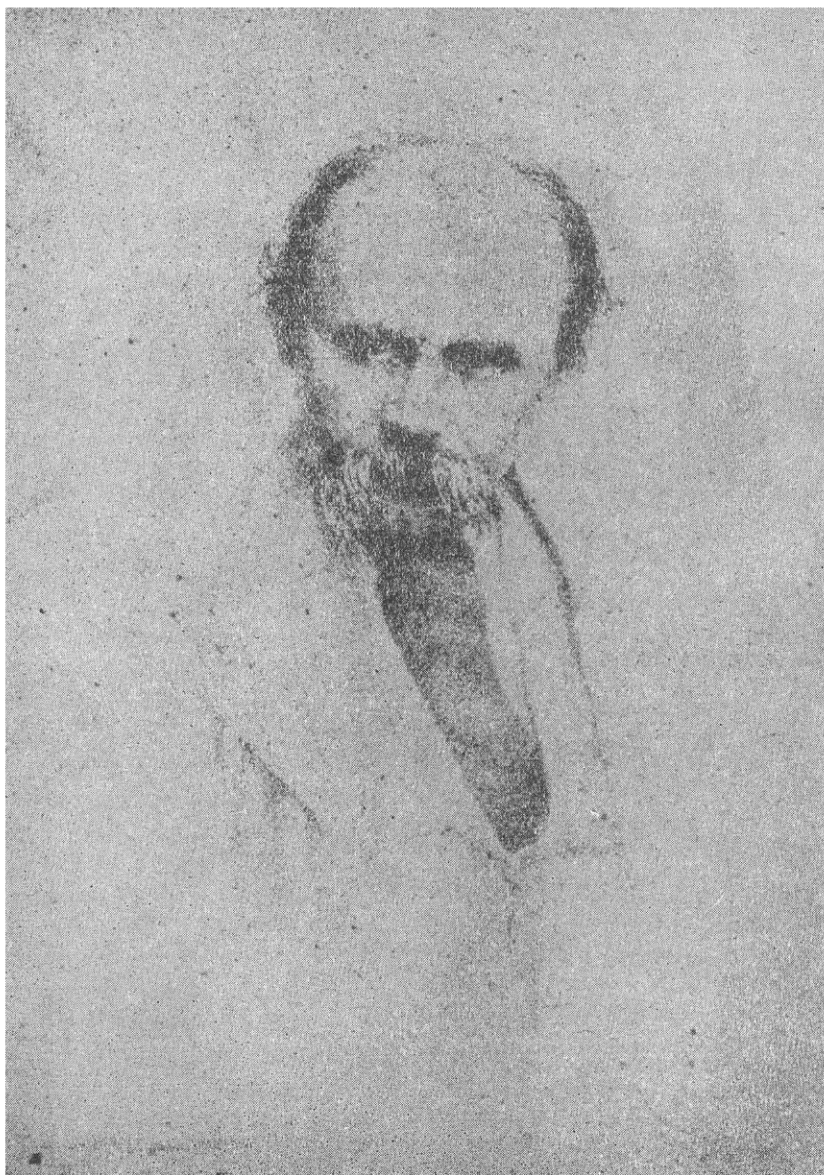
*Дарунок для
бібліотеки в Запоріжжі
вг*

THE UKRAINIAN ACADEMY OF ARTS
AND SCIENCES IN THE U.S. INC.

206 West 100 Street
New York, N.Y. 10025

Редакція :
Д. Горняткевич, В. Дорошенко, В. Порський, Д. Чижевський.
Окладинка: П. Холодного
Керівник Видавництва УВАН: Юрій Тищенко

Published for the Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the U. S., Inc.
by
Ukrainian-American Publishing Co, Inc.
Copyright 1952 by Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the U. S., Inc.

Українська Вільна Академія Наук традиційно щороку одмігає Шевченківські роковини урогистою Науковою Конференцією гленів усіх секцій усіх відділів УВАН.

З Шевченківськими конференціями УВАН пов'язані найважливіші події в житті нашої установи: обрання сл. пам'яті проф. Дмитра Дорошенка першим Президентом УВАН на першій Конференції 1946 року в Авґсбурзі; остатогне затвердження статута і обрання перших 12-х дійсних гленів УВАН по всім відділах на Конференції 1948 року в Регенсбурзі.

Майже кожного року до Шевченківської Конференції — УВАН видавала науково-дослідгі праці, або пам'яткові публікації як в Німеггні, так і в Сполугених Штатах Америки і в Канаді. З цього року УВАН плянує видання рігника „Шевченко” з такими постійними розділами: 1) вступна стаття, 2) дослідгі праці, 3) публікація нових матеріалів, 4) Шевченкіана за минулий рік: бібліографія окремих видань, журнальних і газетних статей за попередній рік, 5) хроніка.

Погинаючи з невелизкої публікації цього року, УВАН в США хотіла б зробити це видання рігником, збільшуюги і поглиблюючи зміст його. Важливий розділ — підсумки шевченківської літератури за минулий рік, на жаль, в цьому рігнику не дасться, герез відсутність в УВАН повних комплектів деяких пресових органів, які в минулому році з запізненням погали надсилати свої видання, або й зовсім не надсилали їх. Маємо надію, в майбутньому рігнику доповнити цю прогалину.

ШЕВЧЕНКО СТО РОКІВ ТОМУ

(1852 — 1952)

1852 рік в житті Шевченка був п'ятим роком відбування салдатчини. Це була рівно половина перейденого підневільного шляху поета.

В своєму щоденнику під датою 19-го червня 1857 року, в дні коли поет знав з листів від друзів, що вже вийшла для нього довго очікувана воля, але ще не мав офіційного ствердження цієї звістки, Шевченко записав: „В незабутній день оголошення мені конфірмації (30 травня 1847 року) я сказав, що з мене не зроблять салдата, так і не зробили”. Він хвалиться тим, що не тільки глибоко, але й поверхово він не засвоїв ні одної справи з рушницею.

В листах Шевченка, яким в цьому році сповняється повних сто років, він порівнював себе з одколотою тріскою, що носить морем: „Тільки я один, як одколота тріска, ношуся без шляху-дороги по хвилях житейського моря. Та й справді, де мене за ці вбогі п'ять років не носило. Киргизький степ увесь од краю до краю сходив, море Аральське вдоль і вперек ізплавав, а тепер сижу в Новопетровському форті та що далі буде, дожидаю¹.”

Підводячи підсумки цим десятиєм рокам салдатчини на перших же сторінках щоденника, Шевченко писав: „Самий спогад про минуле й бачене протягом цього часу наводить жах на мене”. Він нарікає на „бездушних лицедіїв”, з якими йому довелося брати участь в грі в цій страшній десятирічній драмі².

В таких обставинах Шевченкові довелося творити своє власне внутрішнє життя з тих малих скалок просвіту, що пробивалися до нього через темряву зовнішнього оточення. В різні часи десятиєм років такими світлими просмиками були листи від друзів, випадкові книжки, що попадали йому до рук, випадкові зустрічі з культурними людьми, що опинялися в цій пустелі переїздом в складі наукових експедицій, або випадкові розмови з щирими, простими людьми, що не загубили свого людського обличчя в усенівелюючих і гнітучих умовах. А у відношенні до політичного заслання, зберегти людяність не було такою простою справою. Якраз сторічної давнини документ

1) Тарас Шевченко т. XI Листи. За ред. Павла Зайцева. Український Науковий Інститут Варшава-Львів, 1935, ст. 73. Лист до А. Лизогуба від 16. VII. 1852. Далі листи цитуються за цим виданням.

2) Повне зібрання творів Тараса Шевченка. Під загальною редакцією С. Сфремова. Т. IV. Київ 1927., ст. 1-2.

(10 січня 1852 року), наведений в коментарях до академічного видання щоденника Шевченка відомим шевченкознавцем Михайлом Новицьким, яскраво говорить про те, які спеціальні безсердечні й бездушні умови створювалися навколо інтелігентних людей, що за політичні провини, як і Шевченко, мусли відбувати салдатчину. Цей документ свідчить, що військових старшин віддавали під військовий суд за „фаміліярні стосунки з нижніми чинами з числа політичних злочинців”³.

Найбільшим просвітком в житті Шевченка тих років була не часта змога творити пером і пензлем, яка все ж випадала йому на долю, не зважаючи на загальну заборону за царським присудом писати й малювати. Через всі роки заслання він переніс свої завітні „захалавні” книжечки, де записував свої невірничі поезії. Під час двох експедицій (1848 і 1851), в яких він брав участь, він міг навіть легально малювати, але донос офіцера М. Ісаєва (1850 р.), що Шевченко, не зважаючи на заборону, і пише і малює, не лишився для нього без важких наслідків, потягнувши за собою суворий нагляд за поетом і заслання ще в більшу глушину ніж Орська кріпость, що лежала все ж близько Оренбургу цього місцевого культурного центру.

З цього самого злочасного 1850 року цілковито переривається „невірнича поезія” Шевченка. Остання поезія, датована цим роком і містом Оренбург була хвилююча картинка— спогад дитинства: „І досі сниться”... Поезій з пізнішою датою ми не маємо аж до 1857 року.

1852 рік в житті Шевченка — це пустка. Ми не маємо жадних відомостей про будь який вияв його творчости. Можна лише припустити, що він задумав в цьому році, а може й розпочав повість російською мовою „Княгиня”, що має авторську дату 1853 рік. Повість ця починається тим же мотивом, яким Шевченко перервав поетичну творчість три роки перед тим в згаданому вірші „І досі сниться” — живими візіями своїх дитячих років.

Невеликим було й листування з друзями. Від 1852 року збереглося лише сім листів Шевченка: два до С. Артемовського-Гулака, два до Ф.Лазаревського і по одному до А. Лизогуба, А. Козачковського та О. Бодяньського та й то лише за другу половину року, але вони, звичайно, відбивають загальний тон і зміст життя Шевченка протягом цілого 1852 року.

Він нудьгує без будь яких звісток із вільного світу. „Тісно мені в широкій оцій пустині, а я один” — пише Шевченко приятелєві своєму Андрію Лизогубу. „Пустиня, цілковита пустиня без усякої рослинности, пісок та каміння. Дивлячись на ту мертвоту, така нудьга зможе, що й сам не знаєш, що з собою робити.”

3) Теж, ст. 487.

Він жаліється в листах, що не має ніяких звісток від друзів. Тому ж А. Лизогубові 16 липня 1852 року пише: „Прошу вас, благаю, як одержите лист, то хоч чистого паперу до конверту запечатайте та пришліть, то принаймні знатиму, що ви здрастуєте”.

Поет живе згадками про Україну, про минуле, бо сучасне оточення не дає йому ніякої духової поживи. „В цілому форті один тільки лікар дещо літературне виписує, а інші наче б і грамоти не знають, так ось як у нього, у лікаря того, щонебудь випрохаш, те тільки й прочитаєш а то хоч сідай та й плач”, — пише Шевченко історикові О. Бодянському, просячи прислати йому „Історію Русов”, або „Літопис Величка.” Обов'язковий офіційний часопис „Русский Инвалид,” що приходив до комендантури форту, не міг, звичайно, цікавити Шевченка, бо цей часопис не відбивав на своїх сторінках культурного життя. В одному з листів до С. Артемовського-Гулака він питає про новини з літератури і мистецтва.

Самотність, відсутність книжок і новин, неможливість творчо працювати — такий основний зміст його листів цього року поруч зі скаргами на здоров'я, салдатську муштру та відбування тяжкої караульної служби.

Світла пляма 1852-го року — це єдина за цілий рік кількогодина розмова з журналістом і членом натуралістичного товариства Аполлоном Головачовим, що переїздом відвідав Новопетровський форт 1-го жовтня цього року. „Провів я з ним один тільки вечір, себ то кілька годин, — писав Шевченко до Бодянського: — найкращих годин, яких я давно вже не знаю. Розмовляли ми з ним, розмовляли, та, Боже мій, про що тільки не набалакались. Він мені розповів про все, що є нового й доброго в літературі, на сцені та взагалі в мистецтві (лист від 15 листопада).

Поминаючи цю єдину зустріч, 1852 рік був для Шевченка таки справжньою пусткою, особливо на тлі попереднього 1851 року, повного вражіння від зустрічі з друзями — польськими засланцями Брониславом Залеським і Л. Турно, що приїздили з Оренбургу з геологічною експедицією до Кара-Тау, привезли зі собою купу книжок, журналів, газет і різних новин. Майже півроку, що Шевченко перебував у їх товаристві, прикрасили йому самотнє життя, а участь його в цій експедиції, як колись участь в експедиції Бутакова, внесла свіжі вражіння в одноманітність кріпосних буднів, хоч на цей раз Шевченко був покликаний не як рисівник, а лише до військової охорони експедиції. Проте він мав змогу і тут малювати і вільно почував себе в товаристві друзів.

Так само наступний 1853 рік становив деякий контраст до нашого ювілейного року в зв'язку з полегшенням в житті Шевченка при новому коменданті Новопетровської фортеці І. Ускові, в родині якого Шевченко зазнав надзвичайно співчутливе до себе відношення.

ДЯМ'ЯН ГОРНЯТКЕВИЧ

ПЕТЕРБУРЗЬКА АКАДЕМІЯ МИСТЕЦТВ ЗА ЧАСІВ СТУДІЙ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА.¹⁾

Дня 15. червня 1836 р. відбулося у величавому будинку Академії Мистецтв на невському набережжі в Петтербурзі небуденне свято. Був це акт іменування Карла Павловича Брюлова професором Академії, цеї самої Академії, якої учнем він став у винятково молодому віці, бо вже в 10-ому році свого життя. Тодішній президент Академії Олексій Оленін, писав у своєму звіті, що цього дня влаштовано „свято в честь визначного мистця, одного з колишніх учнів Академії, свято, якого не занотовано досі в анналах петербурзької Академії Мистецтв”. На товариському обіді, що відбувся того ж дня, студенти хором відчитали привіт у віршованій формі, якого автором був учень архітектури Норов, а оркестра відіграла марш. В середині залі, де стояла подарована царем для Академії картина „Останній день Помпеїв”, розставлено пишню прибрані столи, за якими всі обідали. З бажанням увіковічнити це свято, учасники бенкету постановили заснувати капітал для допомоги вдовам і сиротам мистців. Приявні здекларували суму 2.390 рублів.

Другою замітною подією для Академії Мистецтв був день 12 квітня 1838 р., коли святковано закінчення картини ректора Василя Шебуєва „Тайна вечеря”. Молоде покоління цим висловило свої почування старцеві, з вдячності за його педагогічну й мистецьку діяльність. Можливо, що коли б слава Брюлова не кинула глибокої тіні на його сучасників, а його популярність не зростала так швидко,—ім'я Шебуєва було би відоміше. Н. Рамазанов, один з перших істориків Академії, так характеризує Шебуєва: „душа Шебуєва продовж цілого його життя жила всім прекрасним; завжди строгий, розумний його погляд на мистецтво, робив його подекуди недоступним, урядовим, але в цій його урядовості не було нічого натягнутого, штучного, він з'єднував собі загальну любов і поважання”.²⁾

Ці дві постаті—Шебуєв і Брюлов були безумовно центральними в Академії Мистецтв підчас студій Шевченка. Шебуєв був ректором від р. 1832, а в р. 1845, саме тоді, коли Шевченко

1) Зачитано як доповідь на Шевченківській Конференції УВАН у США, 11 березня 1951 в Нью-Йорку.

2) Рамазановъ. Матеріали для історії художествъ въ Россіи, ст. 113. Докладніші бібліографічні дані про цитовані джерела див. в кінці список літератури.

закінчив свої студії в Академії, доручено йому виконувати уряд віцепрезидента. Думка Рамазанова про нього, як людину, що займала таке високе становище й яку обдаровували відзначеннями й почестями — характеризує Шебуєва не зовсім вірно, він — холодний бюрократ, не виявляв ніколи стільки прихильності своїм учням, як Брюлов. Він зустрічався з їх боку частіше з пошаною, ніж з любов'ю.

Привіт на честь Карла Брюлова з нагоди іменування його професором Академії, а також виставлена на цьому святі його картина „Останній день Помпеїв” стали не лише актом признання для нього від тодішньої мистецької еліти, вони мали глибше, майже символічне значення. Карло Брюлов — за новими досліджами ³⁾ був уродженцем не Росії, а соняшної Римської Кампанії. Насправді був це тип висококультурного космополіта. Для доповнення мистецької освіти, Брюлов виїхав у 1830 р. до своєї властивої батьківщини. Вже з Риму він відбув дальшу подорож до Неаполю й Помпеїв, щоби там оглянути місце трагедії з 79 р. та музей находок. Його враження і настрої скріпила ще сильніше опера Пачіні „Останній день Помпеїв”. Вже другої днини після вистави вийшов зпід руки Брюлова кольоровий ескіз до його пізнішої композиції на цю тему. Перед готовою картиною, виставленою в Римі, просиджував цілими годинами Вальтер Скот, бачив її також Ед. Бульвер, і вона спонукала цього останнього написати славнозвісний роман під тою самою назвою. В Парижі „Останній день Помпеїв” не викликав, щоправда, такого захоплення, там жив і працював у той час Делякруа й з ним промощував собі шлях новий мистецький напрямок — романтизм.

Але поява „Останнього дня Помпеїв” у Петербурзі (в 1836 р.) стала важливою подією в історії російського малярства, яку Жуковський, Пушкин і Гоголь звеличували літературними привітаними. Ця композиція являлася справжнім шедевром клясицизму, вицвітом нового духа й початком академічного стилю, — напрямку, що його перемогли в Росії щойно „передвижники”.

Саме Брюлов, Федір Бруні (теж італієць), Петро Басін і граф Федір Толстой були головними репрезентантами академічного клясицизму, цього домінуючого напрямку в добі студій Шевченка в петербурзькій Академії Мистецтв. В засяг цього нового на терені Росії напрямку входить згодом крім історичної тематики ще й релігійна. Справжнє відродження релігійного мистецтва в дусі візантики, наступило щойно за почином кн. Григорія Гагаріна, коли він став віцепрезидентом Академії Мистецтв (1860 р.). Гагарін — не тільки визначний артист, але й археолог, відчував пекучу потребу спрямувати дальші студії над розвитком релігійного малярства на шлях повороту до тра-

³⁾ Oskar Wulff V. Die neurussische Kunst, ст. 115 і дальші.

диції, за його спонукою відкрито спеціальний відділ церковного малярства та музей церковної старовини при Академії. Сталося це настільки пізно, що Шевченко—вже під кінець свого життя, не міг бачити реальних вислідів праці Гагаріна. Тим то й можна пояснити в деякій мірі його негативне ставлення до чужих йому, щоправда, новгородських ікон, які він називав „суздальськими” та „індійською бридотою”.

II.

В добі студій Шевченка в Академії Мистецтв її президентом був Олексій Оленін (1817—1843 р.), потім кн. Максимілян Ляйхтенберзький, а віцепрезидентом гр. Федір Толстой (1828—1859 р.). Про Оленіна не находимо ніякої згадки ні в щоденнику Шевченка, ні в його „Артисті”, отже можна сподіватися, що наш поет не був у безпосередніх зв'язках із ним. Сам Оленін непоганий адміністратор, але педантично скупий, мабуть, і не міг з'єднати собі симпатії студентів. Для його характеристики слід навести факт, що він іноді віддавав жертводавцям навіть більші грошові суми, які вони призначували на стипендії для учнів із заміткою, що серед студентів нема справжніх талантів і нема кому їх роздавати. Зате дбав про піднесення морального рівня між студентами, а також про поправу їх життєвих умовин, зокрема бурсаків. Та найбільшу увагу звертав на мистецьку розбудову Академії, прикрашування її різьбами й розписами.

Куди популярнішим від Оленіна був віцепрезидент гр. Толстой. Рамазанов так описує його: „Хоч віком уже старший, він завжди свіжий, бадьорий і зберіг ще сліди колишньої краси на обличчі. В його зеленавих очах блистить розум і молодість. Граф невисокого росту, прямої постави, хоч літа й безперервна праця могли похилити його. В його поведінці, у відношенні до других — простота, великодушність, у цілій появі відбивається приналежність до того пня, з яким він зв'язаний своїм родом, вихованням і високою культурою. Визначний мистець, любить красу, в усьому він бачить її відблиск. Його дім і атмосфера, насичені любов'ю до мистецтва, були також і вищою школою артистів”.

Яку роллю відіграв Федір Толстой зі своєю дружиною у визволенні Шевченка — це загально відомий факт. В своєму щоденнику Шевченко називає (під датою 13. 6. 1857 р.) Толстих „єдиними спричинниками мого визволення”, а далі (22. 7. 1857 р.) пише: „Я сердечною сльозою вдячності звочу руку моєї найблагороднішої заступниці графині Настасії Іванівни та її великодушного чоловіка графа Федора Петровича. О мої незабутні добродії! Без вашого чоловіколюбного заступництва, без вашого теплого, братерського співчуття до моєї

сумної долі, мене б задушив всемогутній сатрап у цьому безрадiсному засланні. Дякую вам, мої заступники, мої визволителі!" Ще більш ентузіастично висловив Шевченко свої почування гр. Толстому у листі, якого текст він сам наводить у щоденнику (під датою 26. 7. 1857 р). Вдячність Шевченка для Толстого є тим більш зрозумілою, коли зважимо, що граф два роки клопотався за визволення нашого поета і не знеохочувався навіть такими труднощами, як заперечення царя Миколи I. Впрочім про незвичайно прихильне відношення Толстих до Шевченка свідчать ще краще спогади їх дочки Катерини Юнге⁴.

Другий президент Академії за часів студій Шевченка — князь Максиміліян Ляйхтенберзький, одружений з дочкою царя Миколи I, був на ділі тільки номінальним достойником, а обов'язки президента виконував граф Ф. Толстой. Ця доба замітна тим, що саме тоді відкрито низку мистецьких шкіл, залежних від Академії, між іншим також у Києві (в 1850 р.), яку провадив у столиці України баталіст Наполеон Буяльський. Після смерти кн. Ляйхтенберзького в 1852 р. цар іменував президентом Академії свою дочку, кн. Ляйхтенберзьку, в якій гр. Толстой успішно інтервенював в справі визволення Шевченка зі заслання.

Рівень Академії підчас студій Шевченка був справді високий. Слід ствердити, що російський уряд докладав усіх зусиль, щоби вишукати й спрямувати до самостійної, творчої праці всіх талановитих осіб. В царському розпорядку з дня 19. XII. 1830 р. дотично організації Академії Мистецтв доручено параграфом 12-им вишукувати навіть з-поміж учнів народних шкіл хлопців із визначними здібностями й підготовляти їх до студій в Академії, а так само раз у рік директор кожної гімназії був обов'язаний висилати рисунки талановитих учнів для оцінки до Академії. Вибранців відзначувано теж медалями. Лише одна категорія становила тут прикрий виняток: сенат Академії „спираючись на зразках більш освічених народів, що не допускали до студій у мистецтві невілних людей бо вимішування студентів вільного походження з кріпаками спричинювало між ними ворогування, бешкети, прояви неморальности, а також, як виявив досвід, із кріпаків, що вчилися мистецтва, майже ніхто не залишився порядною людиною". —

⁴ Для ілюстрації наведу тут її опис приїзду Шевченка до Толстих, після його повороту зі заслання: „Чийсь виклик „приїхали" заскочив нас: не встигли ми вибігти назустріч,—Тарас Григорович уже увійшов до залі. Середнього росту, скоріше огрядний, ніж худий, з опасистою бородою, з добрими, повними сліз очима, він простягнув нам руки до обіймів. Всі ми були під впливом такої повної, такої світлої, такої зворушливої радості. Всі обіймалися, плакали, сміялися, а він тільки й міг повторювати: „серденька мої, друзі мої!" і міцно притискав нас до свого серця". Повне видання творів Т. Шевченка т. X. Варшава-Львів, 1936. ст. 311.

рішив не допускати до студій кріпаків. Життя довело неправильність такого погляду, найкращим доказом являються Тропінін, Шевченко, поруч інших.

Все ж таки цар Микола I, при своїй палкій, деспотичній вдачі, цей „сатрап“, як його назвав Шевченко, виявив чимале зрозуміння для справ мистецтва. Він піклувався Академією Мистецтв, втручав у її внутрішні справи, затверджував номінації на професорів, деяких знову усував з їх становищ і особисто перевірював праці студентів, а талановитих заохочував до посиленної праці над собою. Дисципліна в ті часи була доволі строга й то не лише у відношенні до учнів, але й до професорів.

На основі царського розпорядку з дня 19. грудня 1830 р., основною умовою прийняття до Академії був закінчений 14-ий рік життя (всупереч попередньому закону з дня 22. X. 1802 р., коли учнями могли бути навіть малолітні). Дальші вимоги були: 1. Знання головних правил Христової віри; 2. Кандидат мусів зовсім добре читати й писати по-російськи й по-французьки та знати граматику обох мов; 3. Знання основ географії й всесвітньої історії; 4. Знання арифметики й початків геометрії, а врешті 5. Вміння гарно рисувати людську постать у зменшеному форматі з природи. Про прийняття рішав строгий вступний іспит зі згаданих предметів, зокрема з рисування, та лікарські оглядини, що мали на меті перевірити стан здоров'я кандидата. Після успішного іспиту приймали тільки 30-ох кандидатів, отже селекція була справді дуже строга, коли взяти під увагу, що на цілому величезному просторі Росії існувала лише ця одна Академія, де й наплив учнів мусів бути доволі великий. Це кидає відповідне світло на питання освіти Шевченка в доакадемічній добі.

Студенти поділялися на дві групи: до першої належали ті, що починали студії, після трьох років навчання вони переходили на вищий курс. На нижчому курсі вчилися рисувати й малювати людські постаті з живого моделю, краєвиди й виконувати гравюри, а згодом студіювали портрет і історичне малярство. На вищому курсі продовжувалося навчання портрету й історичного малярства. Крім цього учні були обов'язані слухати лекцій з таких предметів: на нижчому курсі: 1. релігії (Божий закон): катехизм, пояснення св. Письма, Божественної Літургії та історії Церкви; 2. граматики й реторики російської і французької мов; 3. географії, історії, арифметики й геометрії; 4. перспективи й правил архітектури. На трьох вищих роках студій відбувалися: 1. практичні вправи в навчанні чужих мов і читанні творів; 2. виклади з історії, мітології, археології, теорії мистецтв (естетики), а далі анатомії, математики, фізики й теорії архітектури. Крім цього учні вчилися співу для участі у відправах в академічній церкві. З допоміжних наук вони повинні були здавати іспити, так само з практичних студій мусіли обов'язково виконувати конкурсні праці. Зокрема

іспити й справи з малярства, різьби й архітектури ведено з особливою строгістю. Їх вислід рішав про перехід із нижчого курсу у вищий, а також про повне закінчення студій. За свої праці студенти діставали срібні й золоті медалі; відзначені більшою золотою медалею одержували автоматично державну стипендію на виїзд на дальші закордонні студії.

Абсольвенти Академії діставали диплом з титулом кваліфікованого мистця. Після трьох років самостійної творчої праці вони могли старатися про титул академіка, до чого треба було виконати композицію на визначену тему. Якщо вислід праці був під кожним оглядом задовільний, кандидат одержував почесний титул академіка. Рішав про це сенат Академії в повному своєму складі, який збирався на того роду засідання один раз на рік. Дальшим відзначенням мистця могло бути підвищення його до гідности професора Академії, в такому випадку мистець мусів мати за собою щонайменше шість років успішної праці, при прихильній оцінці компетентних чинників. Коли ж такий професор витривав на свою становищі 10 років і виявив себе людиною високих особистих і мистецьких прикмет, тоді могли його вибрати при вакансії ректором Академії. Вибір відбувався способом тайного голосування.

III.

Під час студій Шевченка були професорами Академії слідуєчі мистці: Олексій Венеціанов, Карло Брюлов, Александер Заурвайд, Федір (властиве ім'я — Феліче) Бруні, Петро Васін і Олексій Марков; з різьбарів: гр. Федір Толстой, Павло Уткін, Іван Віталі й барон Петро Клодт фон Юргенсбург та гравер Фридрих Йордан.

Справу взаємин між Венеціановим і Шевченком з'ясував доволі докладно проф. Дмитро Антонович у своїй праці: „Тарас Шевченко як маляр”⁵. Антонович слушно підмітив, що Венеціанов, як педагог, не міг витримати конкуренції з молодим славним Брюловим і тільки нечисленні учні залишилися при ньому, всі вибагливіші перейшли до майстерні Брюлова, в їх числі Мокрицький, Шевченко, а мабуть також і Сошенко.

Венеціанов глибоко відчував недолю Шевченка, як кріпака, провадив переговори з Енгельгардтом і не зражувався навіть тим, що нераз йому довелося чекати на цього дідича цілими годинами в його передпокої. Шевченко з вдячністю згадує Венеціанова в своїй автобіографічній повісті за його великодушну й жертвенну поміч, але зовсім не згадує про його мистецьку творчість. Звичайно, що сентиментальність Венеціанова, його ліризм — були тісно зв'язані з перестарілою фор-

⁵) Дмитро Антонович. Т. Шевченко як маляр. Повне видання творів Шевченка, т. XII, Львів 1937, ст. 63 і сл.

мою мистецького вислову — навіть на ті часи, і він не міг уже поривати студентів своїми малярськими працями. Мусів уступити перед корифеями нового напрямку — Брюловим, Бруні, Толстим і Васінім.

Головним професором Шевченка був Карло Брюлов. Був це справжній аристократ духа, людина наскрізь виняткових прикмет. Шевченко ставився до нього лише з найвищим признанням. Брюлов був для нього божественний, геніяльний, безсмертний, великий. Щоправда, поміч Брюлова для Шевченка була прямо нечувана. Брюлов був не лише його визвольником, добродієм, не лише зразковим професором, він був для нього провідником і найкращим другом. Нічого дивного, що Шевченко піддався впливові свого великого учителя. Очевидно, не в тому суть, що він копіював деякі картини Брюлова, студентам доручувано виконувати такі копії, важливішим доказом цього є раніші картини Шевченка, в яких бачимо незаперечний відблиск творчості його професора.

Наш поет був настільки очарований Брюловим, що прямо не признавав його конкурентів, між іншими він ставився незаслужено неприхильно до Бруні як до мистця. В своєму щоденнику (під датою 10. 7. 1857 р.) Шевченко прирівнює два ескізи Брюлова з „Останнього дня Помпеїв” до кількох „незграбних рисунків” Бруні, питається з явним легковаженням, як „ця людина (Бруні) мріяла ще рівнятися з Карлом Великим!” Ще гостріше виступає він проти Бруні, зачисляючи його й Корнеліюса до „боговідступників” і називаючи їх обох „моральними виродками” за те, що вони наче б то відбігли „від вічної красуні природи”. В цих висловах відчувається вже щось фанатичне, що випливає з безмежного культу виняткової людини — Брюлова. Можна тільки жалувати, що щоденник Шевченка кінчається травнем 1858 р., коли він щойно зачинає підготовчу роботу в ділянці графіки, а разом з цим відновлює свої зв'язки з колишніми професорами й товаришами. Але нема найменшого сумніву, що він наблизився вневдовзі до Бруні, коли в 1860 р., отже вже після досягнення звання академіка, виконав такий повний вираз, прегарний офорт-портрет Бруні.

Про Васіна Шевченко не залишив ніяких згадок, що виявляли би їх особисте відношення, крім згадки про це, де була в Академії приміщена його майстерня. Отже невідомо, чи між ними обома існували якісь ближчі зв'язки, але можна сподіватися — на основі мовчанки Шевченка, що радше ні.

Підхід Шевченка до тодішнього професора-баталіста — Олександра Зауервайда, є радше негативний, ніж позитивний. Вони обидва зустрічалися на тіснішому товариському терені, належали навіть до найближчого кола осіб, запрошених на вінчання Брюлова, але коли в наслідок життєвої драми Брюлов старався згодом про розвід і в зв'язку з цим по місту кружляли погані плітки, Шевченко підозрівав Зауервайда, що він був їх автором. Все ж таки можна сказати з цілою певністю,

що Шевченко мусів безумовно студіювати деякий час у Зауервайда баталістичне малярство. Про це свідчить найкраще його диплом, де є згадка, що він був нагороджений срібною медалею за свої праці з ділянки історичного й портретового малярства. Зрештою — для повного закінчення мистецької освіти, учні мусіли відбути цей курс. За це промовляє ще й портрет Зауервайда,⁶ що його намалював Шевченко в 1843 р., отже саме тоді, коли він був обов'язаний на основі правильного Академії відвідувати майстерню історичного малярства. Про другого професора баталістики, Олексія Маркова, не згадує Шевченко ні словом, це мабуть тому, що Марков, як ново-іменованний педагог, не міг провадити навчання на вищому курсі, що його відвідував тоді наш поет.

З професорами різьби Шевченко ймовірно не зустрічався безпосередньо. В його щоденнику є лише випадкова згадка про Уткіна, а до барона Клодта він зайняв критичне становище за його пам'ятник Крилову.

Врешті останнім професором Шевченка з пізнішої доби, коли він ставав уже до конкурсу на титул академіка, був зросійщений німець Фридрих Йордан — гравер. Йордан відзначався незвичайною пильністю й витривалістю, прим. над вигравіруванням копії Рафаеля „Преображення” він працював 15 років, а ціла його мистецька спадщина, хоч жив він 83 роки, обіймає заледве 75 творів, але нема сумніву, що його технічне знання було дуже велике, коли вибагливий Шевченко називав його знаменитим мистцем. „Який послужливий, милий чоловік та маляр, та ще яка жива вдача, що серед граверів дуже рідко буває. Він мені показав продовж одної години всі найновіші способи ритування акватінтою. Висловив бажання допомогти мені у всьому, що буде від нього залежати”. Найімовірніше Шевченко виконував саме в нього свою останню працю в Академії, коли зазначив у своєму щоденнику (під датою 24. 4. 1858 р.), що мусить піти до Йордана „свого майбутнього професора”.⁷

З професорів теоретичних наук Шевченко згадує тільки про Василя Григоровича, секретаря Академії — українця, що викладав тоді „теорію мистецтв”, отже естетику. В своєму щоденнику під датою 5 липня 1857 р. він писав: „Я, помимо своєї щирої любови до прекрасного в мистецтві та в природі, почувваю непоборну антипатію до філософій та естетик. І це почув-

6) Мимоходом згадуючи, цей портрет, дещо розбитий під композиційним оглядом, робить враження, що Шевченко малював з природи тільки голову Зауервайда, а саму постать, ба навіть руки (замалі в порівнянні до голови) виконані з пам'яті. Зате постать салдата з конем на дальшому плані—така типова для майстерні баталістичного малярства,—є переконливим доказом, що Шевченко був добре ознайомлений з цією студією.

7) Шкода, що в своїх споминах Йордан нічого не написав про Шевченка, хоч є там багато цікавих згадок про Гоголя й др.

тя завдячую спочатку Галічеві⁸ й остаточно шановному Василю Івановичу Григоровичеві, що читав нам колись лекції з теорії мистецтв, яких принципом було — якнайбільше міркувати й якнайменше критикувати". Свій естетичний світогляд Шевченко змінив опісля на засланні під впливом польського теоретика Лібельта, що протиставляв розумовій абстракції — творчу силу уяви. Григорович як відомо, належав до числа добродіїв нашого поета, що допомогли йому у викупленні з кріпацтва, він теж інтервенював у справі визволення його зі заслання. Шевченко бував не раз гостем матері Григоровича, що жила в Пирятині. Сам Григорович був одружений з дочкою Мартоса, відомого українського різьбаря — професора Академії.

З інших професорів допоміжних наук зустрічаємо в ювілейному довідникові Академії Мистецтв⁹ лише прізвище Аполлона Щедрина, що провадив курс теорії архітектури, й Іллі Буяльського, який від 1830 р. читав лекції анатомії. В літніх місяцях Буяльський ілюстрував свої доповіді рисунками й спеціальними різьбами, а зимою порою привозили на виклади з Медичної Академії справжні анатомічні препарати. Археологію викладав, найімовірніше, сам президент Оленін, він же залишив по собі наукові праці з тієї ділянки. Професором перспективи був Максим Воробйов, якого книжку „Лінійна перспектива" Шевченко назвав „вдатною, прекрасною".

Врешті не хочу тут з'ясовувати справи відношення Шевченка до його товаришів з Академії, бо це не вносить уже нічого нового, єдиним джерельним матеріалом являється його „Артист" і щоденник зі загально відомими постатями Штернберга, Демського, Михайлова та інших.

Відносини в петербурзькій Академії Мистецтв насвітлює також Микола Ге в своїх спогадах; вони замітні тим, що хронологічно в'яжуться майже безпосередньо з часом перебування Шевченка в Петербурзі. А саме, Шевченко покінчив студії в 1845 р., Ге зачав учитись в 1850 р., отже професорські становища займали ще ті самі особи. Тільки головної постаті — Карла Брюлова, вже не було: важка недуга — сухоти, зневолила його усунутися від Академії. Змінилися дещо й зовнішні умовини, що мали вплив на лад в Академії. Микола І. відтягнений політичними ускладненнями, які довели до вибуху т. зв. кримської війни, перестав цікавитися мистецтвом. В Академії полегшав режим, а разом з тим самі професори вже не

8) Олександр Галіч, рос. філософ, прихильник німецького філософа Шеллінга, автор праці „Опытъ теории изящнаго".

9) С. Н. Кондаковъ. Юбилейный Справочникъ Императорской Академіи Художествъ.

присвячували більшої уваги студентам. Ось як Ге¹⁰ описує часи своїх студій: „Академія, рада професорів, була для нас учнів наче б то якісь боги з Олімпу. В нижчих класах їх не було видно. Професори зрідка відвідували класи. Їх роля обмежувалася до іспитів. Їх погляди були перестарілі, відсталі. Студенти вживали всіх засобів, щоби обійтися без їх помочі. Професор Марков казав, що історичне малярство скучне й в тому його цінність. Бруні був гордий і недоступний, намагався завжди говорити так, щоб його ніхто не розумів. А Басін промовляв так ясно, що все одно, коли б зовсім не говорив. Він проголошував такі фрази, як: „треба гарно малювати й рисувати”. Він мав ледве кілька учнів і відомий був з байдужности до них. Клодт не цікавився Академією, дбав лише про свою робітню й музей. Бібліотека була зачинена, з неї книжок нікому не давали, крім професорів.”

Такий скептичний підхід до ладу, чи може початків безладдя, який заіснував за часів студій Ге, виявляє безумовно деяку тенденційність. Умовини студій мусіли тоді помітно погіршати, але не можна собі уявити, щоби дійшло аж до стану якогось занепаду. Впрочім сам Ге заперечує власними осягами в студіях свої міркування на тему цього безладдя. А все ж таки він мусів згодом признати цій же Академії, що щасливими могли зватися ті, які були її студентами.¹¹

IV.

З петербурзькою Академією Мистецтв зв'язана ціла низка імен, які займають в історії української культури дуже почесні місця: Лосенко, Левицький, Боровиковський, Мартос,

¹⁰) *Николай Николаевич Ге, его жизнь, произведения и переписка.* Составилъ В. Стасовъ, Москва, 1904. Витяг із цієї монографії подав проф. Богдан Лепкий у статті п.з. „Причинка до біографії Т. Шевченка”, у берлінському журналі „Літопис політики, письменства й мистецтва” (1924 ч. 10).

¹¹) Зрештою Ге не був у цьому випадку винятком. Крайне негативне становище до Академії Мистецтв зайняв теж відомий німецький маляр Макс Ліберман. Він писав: „концесіоноване державою мистецтво, культивоване академіями, які продовж часу вирости до своєрідної мистецької поліції, дійшло врешті до того, що ніякий мистець, який вмів оцінити свою вартість, не хоче себе називати академічним артистом. Тепер академічний значить старомодний”. Так само неприхильно ставилися до метод навчання своїх професорів другі німецькі малярі: Людвік Ріхтер і Пилип Рунге. З інших: Корнеліус, Овербек, Макарт, Беклін, Тома й Мункачі були усунені взагалі з Академії, як неспосібні! Учителю Марії Башкірцевої французький маляр Бастієн Лепаж казав: „я навчився лише ремесла в Академії, але мого мистецтва — ні!” В такий спосіб висловлювався теж Джон Рескін: „Я хотів би якнайбільш рішуче вас перестерегти, щоби ви нічого більше не вчилися в ніякій школі, як тільки методи”.

Не менше некорисно висловлювався в спогадах про своїх професорів із петербурзької Академії мистецтв Опанас Сластьон у 25 років після Ге.

Шевченко, Ге, Слатьон, Мартинович, Васильківський, Самокиша, Красицький, Нарбут а також такий близький нам Ілля Рєпин, всі вони черпали там своє знання. Для нас неважно, яке відношення російської науки до національної приналежності наших мистців, що їх вона так часто присвоює собі. Це певне, що наші мистці засвідчили цю приналежність до української культури якнайкраще, й ніхто оспорювати цього не може. Але сутнє значення має факт, що всі вони здобували в цій Академії найвищі нагороди, срібні й золоті медалі, діставали стипендії на закордонні студії, що не один із них ставав академіком, а далі професором, чи навіть ректором цієї установи. Їх студії завершувалися тут найвищими осягами.

Тому нема нічого дивного, що прожитий ними час у „північній Пальмірі”, на Невському набережжі, залишався для них спогадом на ціле життя, й вони не без зворушення згадували цей величезний будинок, в якому проминули їх молоді літа, повні найкращих поривів. Шевченко писав у своєму щоденнику (6. 7. 1857 р.), що навіть у сні ввижалася йому Академія, називає її „своєю”, а коли йому заборонено в’їзд до столиці (23. X. 1857.), писав зі сумом: „що ж я тепер робитиму без моєї Академії?” Також і Ге мусів здобутися все ж таки для неї на щире й повне вдячності признання: „Величезний червоний будинок, над дверима стоять могутні статуї Геркулеса й Фльори; зверху будинку баня. Над входом невелика таблиця з мармору: „Свободнимъ художествамъ. Лѣта 1764”. Дорогий будинку! Скільки радості, правди, простоти, ума, геніяльності жило тут. Сто років був ти прибіжищемъ всього, що дороге людині, від царя до закріпаченого селянина, ти всім відчиняв свої добрі, привітливі двері. Було в тобі незнання, грубість та для брехні не було тут місця. Побачити тебе — радість, бути твоїм учнем — щастя!”

Список Літератури: 1. Н. Рамазановъ. Матеріали для історії художествъ въ Россіи. Москва. 1863. 2. Сборникъ матеріаловъ для історії Императорской Санктпетербургской Академіи Художествъ за сто лѣтъ ея существованія, изд. под ред. П. Н. Петрова и съ его примѣчаніями. Спб. 1864-66, тт. 1,2,3. Окремий показчик, складений А. Юндовим. 3. С. Н. Кондаковъ. Юбилейний справочникъ Императорской Академіи Художествъ. 1764-1914. С.-Петербургъ. 1914. тт. 1 и 2. 4. Повне видання творів Тараса Шевченка. За ред. Павла Зайцева. Український Науковий Інститут. Варшава-Львів. 1934-1939, тт. VII, X, XI, XII. 5. В. Стасовъ. Николай Николаевичъ Ге, его жизнь, проведенія и переписка. Москва. 1904. 6. Богдан Лепкий. Причинки до біографії Т. Шевченка—„Літопис політики, письменства й мистецтва”. Берлін, 1924, ч. 10, ст. 150-151. 7. А. Новицькій. Історія русскаго искусства. Москва. 1903, тт. 1 и 2. 8. Oskar K. Wulff. Die neurussische Kunst im Rahmen der Kulturentwicklung Russlands von Peter dem Grossen bis zur Revolution. Augsburg. 1932, vv. 1 u 2.

ПУБЛІКАЦІ ТА ЗАМІТКИ

Книга, що була в руках Шевченка та Куліша. — В Бібліотеці Гарвардського Університету (Кембридж, Массачузетс), т. зв. „Widener Library”, серед невеликого, але цінного збору етнографічної літератури (що по більшості походить з бібліотеки пок. А. І. Ляценка) є екземпляр книги: „Малоросійскія пѣсни изданныя М. Максимовичемъ”, Москва, 1827 р. Книжка ця дісталась до бібліотеки, як видно з штемпля на обороті титульної сторінки, ще 15. І. 1895 р., очевидно, з якогось антикваріату. Книжка в Гарварді дістала нову оправу, але в старій оправі був перед самою книгою вплетений листок, що на щастя дістався і до нової оправы. На цьому листку занотовано рукою Панька Куліша: „Книжка эта, подаренная мнѣ, вмѣстѣ съ другими украинскими книгами, Ф. И. Черненко, находилась нѣкоторое время у Т. Г. Шевченка, который отмѣтил нѣсколько мѣстъ въ пѣсняхъ карандашомъ. П. К. (—)”.

При перегляді книжки вдалося знайти, крім заміток олівцем, ще й нотатку Шевченка на стор. 155, де до пісні „Козакъ и Дзюба” додано на прикінці примітку Максимовича: „Изъ Pielgrzym Lwowski, 1822 стр. 92. Нѣкоторыя мѣста измѣнены мною по другому списку сей пѣсни”. Шевченко підкреслив останні рядки примітки і приписав: „напрасно”. Хтось (не Куліш, а, мабуть, ще Черненко)¹ дописав під цією заміткою „рука шевчека” (так!).

Розуміється, не є новиною, що Шевченко знав пісні видані Максимовичем, він замовляв їх до заслання, а по повероті з заслання листувався і з Максимовичем і з його дружиною.

Замітка сама по собі свідчить про те, що Шевченко розумів значіння добрих фольклорних записів та видань, та неприпустимість „зводних текстів” в науковому виданні.

Але цікаві також і відкреслені Шевченком місця. Їх чимало. Крім згаданого місця відкреслено ще 18. Замітки Шевченко робив, мабуть, чорним олівцем, як і цитована замітка, але є замітки олівцем червоним, — дуже ймовірно, що й вони походять від Шевченка: червоний олівець такого типу, що вживають мистці. Чорні та червоні замітки зроблено іноді на сусідніх сторінках, що показує, що Шевченко, мабуть, перечитував книжку не один раз.

Д. Ч.

1) Федір Черненко, інженер, член української громади в Петербурзі, знайомий Шевченка; в помешканні його громада збиралася в 60-х роках. В репродукції на ст. 23 підкреслення олівцем і слова „рука шевчека” — не вийшли.

Примила знае, надаро -
 нас нин, Винсент се др -
 ени управекини кин -
 сам, Ф. Н. Купанкова, ва -
 доживае норо норо -
 броне у М. Г. Мокраха,
 конорат ом нрфав ма -
 нсодра нрвсина бр наснед
 коранд нрвсина нр. М. Г.

Стратина я вкв члвдй, вке се не надро,
 Де-жа я перерь себе вв срдндр нещасна
 подро ?
 Оя пды Боже мой еднннй, пды моя по -
 тдха !
 Помдша мене нещасноу, вкбавь ст
 подро мха ! (*)

(*) Мръ Ридгум Лвовскй, 1828 сар, 28.
 Наконорис ндрндр вкндрена мрва по дррррррр
 списку сдк нрвн

Винсент
 —♦♦♦♦—

Згадка про арешт Т. Шевченка 1859 року в приватному листі. — Нижче наводимо виписку з листа одної панночки до П. Куліша від 7 вересня 1859 року. Про автора цього листа, Агрипину Николаєву нам нічого не відомо. З листів її видно, що вона недавно скінчила Київський Інститут Благородних Панянок, а довідка в архіві цього інституту дала дуже скупі дані, а саме, що А. Николаєва була дочкою поручника, вступила до інституту 12 червня 1854 року, коли їй було 13 років, а закінчила його в 1858 році. Отже в році написання листа їй було 18 років. З листа видно, що вона жила в маєтку батьків у селі Макарівка на Полтавщині біля Борисполя. Листи А. Николаєвої мають літературний характер. Вона сама зазначає, що спеціально збирає матеріял для листування з Кулішем. Листи дійсно надзвичайно змістовні і побудовані спеціально в пляні інтересів Куліша: тут і етнографічні матеріяли, і побутові спостереження, і критичні уваги з приводу літературних явищ. Листи писані російською мовою, але мають чисто український характер як змістом, так і духом своїм. Легкий відбиток романтичної закоханости або інститутського обожнювання славного письменника лежить на всіх листах А. Николаєвої. Кулішеві в 1859 році було вже тоді 40 років. Знайомство, очевидно, мало випадковий характер і глибших слідів в біографії Куліша не залишило.

Три листи А. Николаєвої до П. Куліша, що мають дати 5 червня, 5 липня і 7 вересня, зберіглися в копіях виготовлених для одного історичного журналу і в свій час не були опубліковані. Уривок листа від 7 вересня, що стосується Шевченка, друкуємо новим правописом зберігаючи всі мовні особливості оригіналу.

Милостивій Государь Пантелеймон Александровиг!

Письма Вашего от 9 Августа, я приняла с большим, зем. обжновенно, восторгом и мне кажется потому, что оно для меня было, некоторым образом, сюрпризом. Пригину же того, что я его не ожидала и — моего молзания, я Вам сейчас объясню. Я уже было собрала довольно материялов для письма (некоторые из них я призабыла) и хотела, возвратясь с Киева, писать к Вам. Но Г. Хильщевский¹, которого, Вы были так добры, рекомендовали мне, так сконфузилс и испугалс нашего появления, что решительно, стал в дверях своей комнаты и говорит, что у него нет никаких книг; когда же мы (с сестрой) ему все объяснили, то он сказал нам, что Шевченко сидит

1) Хильщевський Іван—великий приятель Куліша з часів учителювання в Луцьку, на Волині. У вересні 1859 року жив у Києві, а Куліш з дружиною їздив до Саратовської губернії. Листи Куліша до Д. Кам'янецького з цього періоду писані з села Малиновки на Хопрі (Валашовського повіту).

в казamate², зто на шей парти нужно присмиреть, зто он передал все книги Г. Дькуну-Мошененку³ и зто Вьї и Г. Марко-Вовзек⁴ (на в е р н о е) за границей. Также говорил, зто Марко Вовзек — М-те Маркевиз и он удивляется как Вьї утверждаете, зто это пишет она, если это пишет ее муж, но только под ее именем. Напуганная так и не зная Вашего адреса, я до сих пор не писала к Вам, ожидая Вашего ответа, и в Киеве не купила никаких погги книг, относящихся к нашему отезгестеу. В другой раз, бывши в Киеве, мы видели торжество — выпуск из казамата нашего украинского певца; с него сняли портреты в гисле „п я т и с о т“ екземпляров, (у нас один, а от зего Вашего нельзя достать?) принимали его везде с восторгом, особливо студенты; толпы бежали смотреть на него, из Черниговской губ. помещики приехали его просить к себе, и наконец он выехал в Петербург, просить будто позволения гитать лекции в здешнем Университете...

Портрет Шевченка з альбому Лазаревських. — П. М.С-ко надіслав до Української Вільної Академії Наук для використання фотографічну картку з портретом Шевченка, зроблену в фотографії Л. Барклай в Петербурзі „На Невскомъ пр. рядомъ съ думой д. Но. 29“. — Шевченко зображений на ній в останні роки життя. На зворотньому боці сучасний фотографії напис чиясь рукою: „Тарасъ Шевченко.“ Розмір самої фотографії 8 X 5,5 см., з оформленням 10,2 X 6,3 см. Подана тут репродукція напису на зворотньому боці картки збільшена в 2 рази.

Тарасъ Шевченко

Історію цієї фотографії у листі до УВАН від 1 лютого цього року п. С-ко подав таку: — „Недалеко, за 1 км., де жили мої батьки, а в роках від 1922 по 1930 і я там мешкав, жила 102 річна бабуся Котенко (не пригадую ім'я), яка була нянькою у п. Лазаревського, масток якого був там же, і вона

2) Шевченко був заарештований 13 липня 1859 року становим приставом містечка Мошни Черкаського повіту біля маєтку М. Максимовича — Прохорівка. Обвинувачений в богозневазі Шевченко перебув під арештом дні 18-26 липня в Черкасах, а з 27 липня в Києві, де сидів при поліцейському „участку“ на Подолі. Генерал-Губернатор Васильчиків не надав цій справі значення і звільнив Шевченка з-під арешта, порадивши йому повернутися до Петербурга. Шевченко виїхав з Києва 14 серпня.

3) Можливо, Дейкун, що згадується в листі Куліша до Д. Кам'янецького від 28 червня 1860 року. Куліш мав з ним справи, звязані з поширенням книжок („Киевская Старина“, 1898, май, ст. 387).

4) На роки 1858-59 припадає відомий роман Куліша з Марією Марковичкою (Марко Вовчком), що лишив деякий відбиток в листах до Д. Кам'янецького.

добре пам'ятає, як Т. Г. Шевченко гостював у Лазаревських. Під час революції, як звичайно, з майна п. Лазаревського не залишилося нічого і лише бабуся Котенко зберегла деякі книжки з його багатой бібліотеки та альбоми з фотографіями, між якими було це фото поета. З родиною Котенків я приятелював, часто ходив на розмови з бабусяю і дідусем про старі часи і якось один раз я відважився і попросив, чи не подарувала б вона мені фото Т. Г. Шевченка. Без жодного вагання вона виїняла з альбома фото і віддала в мої руки, ще й приказала, щоб я беріг цю знімку як цінну святиню до слухного часу.

Це було в осени 1924 р. . .

28 років я зберігав цю святиню і, звичайно, ніколи не думав, що це моя власність. Я почував своїм святим обов'язком зберегти це фото, як заповідала бабуся, та в слухний час передати у відповідні руки як українську національну цінність".

Про бабусяю Котенко п. М. С-ко подає ще такі відомості: „Вона була росту маленького і не дивлячись на глибоку старість, була ще досить жвава, проворна, балакуча, з гумором, добре чула, письменна і без окулярів читала". В 1933 р. вона, її чоловік і вся багатосімейна родина загинули від голоду.

Дослідження фотографії перевів ст. науковий співробітник УВАН В. Павловський, який подав такі свої висновки:

„Огляд фотографії показує, що вона виконана на так зв. „соленому" або альбуміновому папері для копіювання контактом; ці папери широко вживалися протягом довгого часу, починаючи з 1860-тих років і до початку цього століття. Знімок з бігом часу пожовк і знебарвився так значно, що деякі деталі образу стали непомітними.

„Для дослідження образу на знімкові довелося відновити його фотографічним способом (фотографуванням у фіялкових проміннях і підвищенням контрастів негатива) і значно побільшити проти оригіналу. В наслідок цього було одержано чіткий образ (див. збільшену в 2.8 разів репродукцію на ст. 6.). Характер образу вказує на те, що ми маємо не фотографію з натури, або репродукцію з такої фотографії, а репродукцію з малюнка. Цей малюнок, правдоподібно, був виконаний м'яким олівцем на зернястому папері.

„Порівняння цього образу з відомими портретами Шевченка показало, що він дуже подібний до центральної частини портрета-літографії Шевченка, вміщеного у виданні Тімма — „Русскій Художественный Листокъ”

„Для більше докладного порівняння, з досліджуваного знімка та з центральної частини портрета, літографованого Тіммом, було виготовлено діяпозитиви на плоскому фільмі так, щоб голови на обох образах були в точно однаковому масштабі. При складенні обох діяпозитивів до купи з'ясувалося, що обидва образи збігаються як у цілому (відносне розташування і поворот голови й форма та контури сюртука, жилета й кра-

ватки), так і в багатьох дрібних деталях (кучері на боках голови, складки сюртука й жилети, гудзик на жилеті і т. д.). — Проте, образ на фотографії відрізняється від портрету, надрукованого Тіммом, іншою формою обличчя (ширший череп і худіщі щоки), іншим положенням очей (зір спрямовано пряміше до глядача), трохи іншою формою носа та одного вуса (правого на фотографії) а також тим, що жилет і відворот сюртука розташовані на ньому значно вище, ніж на літографії Тімма. Одежа на образі з фотографії точно повторює одягу на літографованому портреті, крім верхньої частини, яка урізана і замість якої намальовано безпосередньо голову Шевченка.

„Це приводить до висновку, що образ Т. Шевченка, який правив за оригінал для фотографії, був копійований з літографії Тімма, але з деякими відміннями. Копіювач трохи „ідеалізував” Шевченка проти літографованого портрету, дещо змінив пропорції образу, примістивши голову нижче ніж у літографії, і цілком відкинув деталі, далекі від центру портрета (плечі, низ тулуба й стілець, що виглядає у Тімма з-за руки Шевченка).

„Зеркальне відображення не могло статися в наслідок помилки при виготовленні фотографічної відбитки з негатива, бо в ті часи, до яких можна віднести виготовлення цієї фотографії (60-90-ті роки минулого століття), послуговувалися колодіономим негативним процесом, вживаючи товсте скло для платівок; помилкове друкування відбиток контактом з перевернутого на другий бік негатива дало б зовсім нечітку відбитку. Таким чином треба вважати, що фотографія зроблена була з рисунка, який давав зображення перевернуте, порівнюючи з Тіммовським”.

Нова советська книжка про Шевченка. — Року 1951 вийшла в світ книжка Є. П. Кирилюка під заголовком: „Тарас Григорович Шевченко. Кригико-біографічний нарис”. Київ. Державне Видавництво Художньої Літератури. 1951. Стор. 100. В основу цього нарису, як зазначено на звороті титульної сторінки, „покладено . . . відредагований редакційною колегією розділ до І. т. „Історії української літератури”, підготовленого до друку в Інституті української літератури ім. Т. Г. Шевченка Академії Наук УРСР”. Ця книжка істотно відрізняється від розділу про Шевченка в „Нарисі української літератури” 1945, що його написав також Є. Кирилюк. Постановою ЦК КП(б)У від 24. VIII. 1946 р. цей „Нарис” був рішуче засуджений за „буржуазно-націоналістичні перекручення і помилки.” Одночасно Ілля Стебун дав розгорнуту критику „Нарису” 1945 р. і зокрема відзначив ідеологічні „помилки” в розділі про Шевченка (відсутність з’ясування суперечностей між Шевченком і Кулішем, невірне висвітлення Кирило-Методіївського Братства, невірний розгляд творчості Шевченка як пря-

мого продовження попередніх літературних традицій і т. ін.) За найбільшу „ідеологічну помилку” Стебун уважав твердження Є. Кирилюка, що Шевченко є „перший революціонер-демократ на Україні і в Росії” і що „у революційних прагненнях він іде далі своїх сучасників демократів — Белінського і Герцена”.

Виконуючи партійну директиву, Є. Кирилюк дбайливо „виправив” свої „помилки” в новій своїй праці про Шевченка. Замовчуючи автентичні висловлювання Белінського про Шевченка, в яких російський критик дуже негативно поставився до творчості Шевченка, Є. Кирилюк процитував кілька рядків з прихильних рецензій 40-их років XIX ст., які, мовляв, „приписується” Белінському, і таким способом „реабілітував” Белінського. Саме ім'я Белінського Кирилюк вживає з епітетом „великий” і намагається довести не тільки „любов” Белінського до Шевченка, а й „впливи” Белінського на Шевченка.

В творі „Великий Лях”, на думку Кирилюка, Шевченко змалював „всебічну підтримку ним (українським народом) боротьби Хмельницького за присудження України до Росії . . . , повну підтримку ним боротьби проти іноземних загарбників” у 1709 р. Так перекрутив Кирилюк основну ідею твору, в якому Шевченко найясніше висловлює своє негативне ставлення до Переяславської умови 1654 р. і до Полтавської перемоги Петра I. у 1709 р., вважаючи ці події за найбільші національні нещастя для України.

Аналізуючи „Сон” Шевченка, Кирилюк обминає висловлювання Шевченка проти російських царів. В „Розритій могилі” Шевченка Кирилюк бачить тільки викривання „власних визискувачів” — українських панів. Пушкінським впливом пояснює він „Кавказ” Шевченка, величну поему Шевченка „Марію” порівнює з блюзнірсько-порнографічною „Гаврільядою” Пушкіна, окремі образи поеми „Сон” пояснює впливом белетристики Белінського, Шевченків заклик вивчати народню творчість порівнює з „подібними думками” Белінського, багато разів повторює думку про любов Шевченка до Росії і до російського народу, а також про „общерусскую” ідеологію Шевченка. Кілька разів Кирилюк нападає на „буржуазних націоналістів, безрідних космополітів та вульгарних соціологів”, — обвинувачуючи їх у „фальсифікації” та „замовчуванні” деяких творів Шевченка. Але більшої фальсифікації як оця Кирилюкова книжка ще не знало навіть совєтське „шевченкознавство”. В нечувано викривленому вигляді Шевченко показаний тут як російський націоналіст і загально-російський письменник, що всім — і талантом, і вихованням, і літературною наукою, і світоглядом, і невпинним розвитком, і зростом, і всіма здобутками своєї творчості, і своїм значенням, — усім зобов'язаний тільки „благодотворному впливові найпередовішої російської культури і літератури”.

... П. О.

Новознайдені малярські твори Шевченка. — В останньому грудневому зошиті „Нових Днів” (Торонто, 1951, Ч. 8. (101) передруковано з київського тижневика „Україна” (1951, Ч. 8. (101) статтю заст. директора Державного Музею Т. Г. Шевченка в Києві Миколи Мацапури про знахідку нових малярських творів Шевченка в сховищах Державного Російського Музею в Ленінграді та в фондах Літературного Музею (Пушкінський Дім). В тій статті названо всього 7 творів Шевченка і один літографований портрет його роботи А. Мульєрона. Поруч з текстом передруковано репродукції з цих картин.

Тут описано або подано в репродукціях такі малярські твори Шевченка:

1. Натурник в позі св. Себастьяна. Олія (1839-1940).
 2. Ілюстрація до Тараса Бульби. Сепія. 1842.
 3. Невідома копія з карт. Брюлова „Перерване побачення”.
Аквареля.
 4. Портрет бр. Ф. та М. Лазаревських. Аквареля. 1849.
 5. Портрет Павла Овсяннікова. Чорний олівець. 1857.
 6. Автопортрет. Офорт. 1860.
 7. Чоловічий і жіночий портрети невідомих. Свинцевий олівець.
-

**ВИДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ВІЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК,
ПРИСВЯЧЕНІ ШЕВЧЕНКОВІ**

1. Віктор Петров. Провідні етапи розвитку сучасного Шевченкознавства. Авґсбург. 1946. Ст. 37. Циклостиль.
 2. Дмитро Чижевський. Деякі проблеми дослідження формального боку поезій Шевченка. Авґсбург. 1947. Ст. 17. Цикл.
 3. Ярослав Рудницький. Наголос в поезії Шевченка. Авґсбург. 1947. Ст. 60. Циклостиль.
 4. Василь Лев. Лексика ранньої Шевченкової поезії. Авґсбург. 1947. Ст. 10. Циклостиль.
 5. Сергій Жук. Скульптурні портрети Шевченка. Авґсбург. 1947. Ст. 11. Циклостиль.
 6. — — — Шевченко та його доба. Вип. I. Авґсбург. 1947. Ст. 135. Цикл.
 7. — — — Автограф Шевченка 1857 року. Авґсбург. 1947. Ст. 6. Друк.
 8. Леонід Вілецький. Шевченко в Яготині. Авґсбург. 1949. Ст. 46.
 9. Дмитро Дорошенко. Розвиток української науки під прапором Шевченка. Вінніпег. 1949. Ст. 26.
 10. Леонід Вілецький. Віруючий Шевченко. Вінніпег. 1949. Ст. 26.
 11. — — — Автограф Шевченка 1860 року. Шевченківська Конференція УВАН. 1951. Нью-Йорк. 1951. Ст. 15.
-

З М І С Т

1. Переднє слово	7
2. Шевченко сто років тому (1852-1952)	8
3. Д а м'я н Г о р н я т к е в и ч. Петербурзька Академія Мистецтв за часів студій Тараса Шевченка.	11
4. Публікації та замітки:	
— Д. Ч. Книга, що була в руках Шевченка та Куліша.	
— Згадка про арешт Шевченка 1859 р. в приватному листі.	
— Портрет Шевченка з альбому Лазаревських.	
— П. О. Нова советська книга про Шевченка.	
— Новознайдені малярські твори Шевченка.	22
5. Видання УВАН, присвячені Шевченкові	31

ЦІНА \$ 0.50

UKRAINIAN ACADEMY OF ARTS AND SCIENCES IN U. S., INC.
16 E 23rd St., — NEW YORK 10, N. Y.